

Ekonomi politik ve Stalin

Mehmet İnanç Turan

Önce, Marksizmin ekonomi politiğe bakışını ele alacağız. Sonra, Stalin'in **sosyalizmin ekonomi politiğini** nasıl yarattığını göreceğiz.

Ekonomi politik (siyasal iktisat = politik iktisat) sanayi burjuvazisinin yükseliş çağında ortaya çıkmış bir burjuva bilimidir. 18. yüzyılın başlarında olgun hale gelmiştir. Marx, klasik ekonomi politikle, bayağı (vülger) ekonomi politiği birbirinden ayırır.

Klasik ekonomi politik Adam Smith'in ve özellikle David Ricardo'nun ellerinde gelişmiştir. Marx modern ekonomi politiğin tarihine Jean Charles Sismondi'yi de ekler. "Modern ekonomi politiğin tarihi, iki karşıt kutup olan biri İngilizce, öteki Fransızca konuşan Ricardo ve Sismondi ile başlar – tıpkı 17. yüzyılın sonunda Petty ve Boisguillebert ile başlamış olması gibi."¹

Bayağı - vülger ekonomi politik, klasik ekonomi politiğin tarihsel devamıdır. Jean-Baptiste Say, Thomas Malthus bayağı ekonomi politiğin temsilcileri olarak ortaya çıkarlar. Marx klasik ekonomi politiği, vülger-bayağı ekonomi politikten daha ileri görür. Klasik ekonomi politik, kapitalist üretim ilişkilerini bilimsel olarak inceler, kapitalist üretim tarzının derinliklerine iner. Vülger iktisat ise kapitalizmin yüzeyinde kalır; klasik ekonomi politiğin gerisine düşer, burjuvaziye haklı çıkarmak için onun sınıf çıkarına uygun açıklamalar yapar. Klasik ekonomi politik de sonul

¹ Karl Marx, *Grundrisse II*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, 2003, s. 340.

amaç olarak burjuva ideolojisini savunur; ama açıklamalarında bilimsel kalmaya çalışır. Kısacası, klasik ekonomi politikçiler burjuvazinin bilimsel temsilcileridir. Vülger ekonomi politikçiler ise bilimsel olmayan, burjuvazinin görüşlerini akla uyduran ideologlarıdır. Marx'ın sözleriyle şöyle:

Ben klasik ekonomi politik deyince, yalnızca görünüşleri ele alan, bilimsel ekonominin uzun süre önce sağladığı malzemeyi durup dinlenmeden ağızda geveleyip duran ve burjuvazinin günlük kullanımı için en münasebetsiz olayların en akla uygun açıklamalarını arayan, bunun dışında da tuzu kuru burjuvazinin onlar için dünyaların en iyisi olan kendi dünyaları ile ilgili bayağı düşüncelerini bilgiççe sistemleştirmeye ve bunları ebedî gerçeklermiş gibi *ilan* etmeye kalkışan vülger ekonomiye karşılık, W.Petty'den beri, burjuva toplumundaki gerçek üretim ilişkilerini araştıran bir ekonomi bilimini anlıyorum.”²

Bayağı ekonomi politiğin gelişmiş biçimi olan neo-klasik iktisat dahil, ekonomi politiğin bütün kolları burjuva ideolojisini savunmakta birleşirler. Ayrıca ekonomi politikçiler, kapitalist üretim ilişkilerinin sonsuz olduğu, varlığını her zaman sürdüreceği noktasında ortak fikre sahiptirler. Marx bütün ekonomi politikçileri **kapitalistlerin ideolojik temsilcileri** olarak gördüğünü *Kapital*'in birinci cildinde belirtir.³

Marx, klasik ekonomi politiği diğerleri arasında en üstün olarak görür; ancak onların bile kapitalizmin gerçek ilişkilerini açıklarken, üretim ilişkilerinin sonuçlarını formüleştirmekten kaçındıklarını özellikle vurgular; bunun nedenini, onların burjuva ideolojisine bağlı olmalarına dayandırır. “Klasik ekonomi politik, şeyler arasındaki gerçek ilişkiye neredeyse değinir gibidir, ama bunu bilinçli olarak formüleştirmez. Sırtındaki burjuva postuna sarıldıkça da bu işi zaten beceremez.”⁴

Ekonomi politik, kapitalizmi, insanlık tarihinin evriminde son toplum biçimi (üretim tarzı) olarak kabul eder. Ama sınıf savaşımı ekonomi politiğin bu görüşüne darbe vurur. Sınıf savaşımı tarih sahnesini kapsadıkça ekonomi politiğin bilimselliği tehlikeye girer. Burjuvazinin ideolojik saflarında açıkça yer almak zorunluluğu onu bilimsellikten uzaklaştırır.

İşte, Marx'ın görevi de burada başlar. Marx klasik ekonomi politiğin gelebileceği en üst sınırı aşar; ekonomi politiğin teorik çerçevesini parçalar. Ekonomi politiğin orasını burasını düzelterek alıp kullanmaz. Marx'ın yaptığı, diyalektik tarihsel maddeci yönteme dayanarak inkârın inkârını gerçekleştirmektir; yani ekonomi politiği eleştiri temelinde yadsıyarak aşmaktır.

2 Karl Marx, *Kapital I*, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 1986, s. 96.

3 a.g.e., s. 588.

4 a.g.e., s. 555.

Kapitalizmin geçici bir üretim tarzı olduğunu, artı-değerin sonsuza kadar varlığını sürdürmeyeceğini, ekonomi politiğin **kâr** dediği şeyin aslında artı-değerin elbiseli hali olduğunu göstermek, Marx'ın ekonomi politik aleyhine başarısıdır. Marx, ekonomi politiğe yaptığı eleştirinin kökenine onun içerdiği bütünsel kapsamı koymuştur. Ekonomi politiğin şu ya da bu yanını değil, bütünü eleştiri masasına yatırmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin kendisini nasıl yeniden yeniden üretildiğini göstererek onu aşmıştır. “*İktisatçılar üretimin yukarda sözü edilen ilişkiler içinde nasıl yapıldığını açıklarlar, ama bizzat bu ilişkilerin nasıl üretildiklerini, yani onları doğuran tarihsel hareketi açıklamazlar.*”⁵

Özcesi, Marx'ın, ekonomi politiğe yönelttiği temel eleştiri, kapitalist üretim tarzının ve onun ideolojisinin eleştirisidir. Bu nedenle Marksizmin, ekonomi politiğin sürdürücüsü olduğu söylenemez. Tam tersi söylenmelidir: Marksizmin ekonomik görüşleri, klasik ekonomi politiğin eleştirisi üzerine oturmuştur. Nasıl ki, Marksizmin felsefi görüşleri klasik Alman felsefesinin eleştirisi üzerine oturmuşsa! Nasıl ki, sosyalizm görüşü, ütöpik sosyalizmin eleştirisi üzerine oturmuşsa!

Marx'ın ekonomi politiğin teorik kapsamına yaptığı eleştiri, klasik ekonomi politiğin (Adam Smith'in, David Ricardo'nun) yanlış görüşlerine yaptığı eleştiriden daha önemlidir. Çünkü Marx, burjuva bilimi olarak ekonomi politiği karşısına alır, onun ideolojik-sınıfsal yanını eleştirir. Marksizm ekonomi politiğin teorik çerçevesini hedef tahtasına yerleştirirken onun modern burjuva toplumunun bilimsel bir açıklamasını verdiğini unutmadan bunu yapar. Geçekten de ekonomi politik, kapitalizmin teorik-bilimsel incelenmesine dayanır.

Marksizmin kendisi ekonomi politik değildir; ama ekonomi politiğin zayıflığını, eksikliğini, darlığını ortaya koyarak bu bilimin üzerine basar, onu eleştiri kaynaklarından biri haline getirir. Tıpkı Alman felsefesini ve Fransız sosyalizmini eleştiri kaynağı haline getirdiği gibi.

Marx klasik ekonomi politiğin en büyük temsilcisi Ricardo'yu, Alman felsefesinin idealist babası Hegel'i, ya da Fransız sosyalizminin ütopyacıları olan Saint-Simon, Fourier'i eleştirirken onların bilime katkılarını görmemezlikten gelmez. Aksine Hegel'in öğrencisi olduğunu Kapital'de övünerek yazar. Ricardo'nun değer teorisinin bilimsel yanına önem verir. “Ricardo'nun değer teorisi, gerçek ekonomik yaşamın bilimsel yorumudur.”⁶

Marx yukarıdaki satırları, Ricardo ile Proudhon'u karşılaştırırken yazar. Daha henüz ekonomi politiği derinlemesine incelememiştir; ancak Ricardo'nun, Proudhon'dan farklı olarak kapitalizmin bilimsel incelemesine dayandığını Marx erken bir tarihte görmüştür. İleri bir tarihte Ricardo'nun ekonomi politik yorumlarını da sorgulayacaktır.

5 Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*, çev. Ahmet Kardam, Sol Yayınları, 1979, s. 113.

6 a.g.e., s. 53.

Marksizmin kapitalizmi anlamak için bir kaynak olarak kullandığı ekonomi politikten temel ayrılığı sınıfsaldır. Ekonomi politikçiler, burjuva sınıfının bilimsel teorisyenleridir; Marx, Engels ise proleter sınıfın teorisyenleridir.

Klasik ekonomi politiğin temsilcileri olan Adam Smith ve Ricardo, burjuvazinin ideolojisinden kopmadan kapitalizm içinde zenginliğin nasıl yaratıldığını, kapitalizmin feodalizm karşısında niçin üstün olduğunu bilimsel olarak göstermişlerdir. Ama burjuvazinin çıkarını savunarak bunu yapmışlardır. Burjuva düzenin ölümsüz olduğunu söyleyerek sınıfsal tutum almışlardır. “Adam Smith ve Ricardo gibi klasikler, feodal toplumun kalıntılarına karşı hâlâ savaşım vermekle birlikte, yalnızca feodal izler taşıyan üretim ilişkilerini temizlemeye, üretici güçleri artırmaya ve sanayiye ve ticarete yeni bir hız vermeye çalışan bir burjuvaziyi temsil ederler.”⁷

İşte, Marx’ın ekonomi politikçilere karşı çıktığı yer burasıdır. Nasıl ki, burjuvazi ile proletarya arasında sınıf savaşımı varsa, bu iki sınıfın teorisyenleri arasında da savaşım vardır. Sınıf mücadelesi teorik alanda da sürer. Marksizmin, ekonomi politiğe açtığı savaş aynı zamanda sınıf mücadelesinin teorik yansımasıdır. İki uzlaşmaz sınıfın teorisyenlerinin ekonomi politik alanında uzlaşamayacakları açıktır. Bundan dolayı da **Marksist ekonomi politik** olamaz; ancak ekonomi politiğin eleştirisi olur.

Marx’ın büyük eserlerinden biri olan *Grundrisse*’ye altbaşlık olarak “*Ekonomi Politiğin Eleştirisi için Ön Çalışma*” ismini koyması, yine *Kapital*’in altbaşlığı olarak “*Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili*” diye yazması bilinçlidir. Yine Engels’in daha henüz Marx’la ortaklaşmadan önce yazdığı ekonomi politik değerlendirmesine, *Ekonomi Politiğin Bir Eleştiri Denemesi* ismini vermesi anlamlıdır.

Bu yaklaşım biçimi, Marksizmin, **ekonomi politiği** devrimcileştirmek (sosyalistleştirmek) amacı gütmeye başladığını gösterir.

Şimdi Marksizmin ekonomi politiğe bakışını özetlemek için Marx ve Engels’ten birkaç örnek verebiliriz.

Engels 1844’te, ekonomi politiğin, bilimsel olmayan bezirgânlığın yerine geçen bilimsel zenginleşme (dolandırıcılık) sistemi olduğunu söyler. “Ekonomi politik, ticaretin genişlemesinin doğal bir sonucu olarak var oldu ve ortaya çıkmasıyla birlikte, ilkel, bilimsel olmayan bezirgânlığın yerini, gelişkin bir ruhsatlı dolandırıcılık sistemi, tüm bir zenginleşme bilimi aldı.”⁸

Yine Marx 1844’te, ekonomi politiğin özel mülkiyete dayandığını, genel soyut formüller biçiminde özel mülkiyetin yasalarını formüle ettiğini, ama bu yasaların özel mülkiyetten nasıl çıktığını açıklamadığını belirtir. “Ekonomi politik, özel mül-

7 a.g.e., s. 132.

8 Friedrich Engels, Karl Marx’ın *1844 Elyazmaları* içinde, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 1993, s. 352.

kiyet olgusundan yola çıkar. Onu bize açıklamaz.”⁹

Gerçekten de ekonomi politikçiler bütün açıklamalarını meta (mal) ve meta üretimi üzerine kurarlar. Ama hiçbir şekilde bu metaların niçin ortaya çıktığını, niçin ürünlerin metalara dönüştüklerini ve bu biçimde üretim yapıldığını açıklamazlar. Metaların varlığını ölümsüz bir Tanrı vergisi gibi kabul ederler. Özel mülkiyet düzenini, bir sınıfın mutluluğuna karşı, toplumun mutsuzluğunu burjuvaziyi savunarak onaylarlar: “Toplumun mutsuzluğu demek ki ekonomi politiğin ereğidir.”¹⁰

Ekonomi politik, işçiyi insan gözüyle görmez; onu çalışan bir hayvan olarak ekonomi biliminin içine alır: “Ekonomi politik işçiyi ancak iş hayvanı olarak, en zorunlu dirimsel gereksinmelere indirgenmiş bir hayvan olarak görür.”¹¹

Ekonomi politik kapitalizmi açıklamak için emekten yola çıkar, ama özel mülkiyetin yanında sınıfsal yerini alır: “Ekonomi politik gerçek üretimin ruhu olarak emekten yola çıkar, ama gene de emeğe hiçbir şey vermez, her şeyi özel mülkiyete verir.”¹²

Burjuva toplumu yabancılaşmış bir toplumdur. İşçinin kendi emeğine, emek ürününe, toplumdaki diğer insanlara, kendi insanlığına, doğaya yabancılaştığı bir toplumdur. İnsanlararası ilişkilerin yerine mallar arasındaki ilişkiyi koyarak meta fetişizmi yaratan bir toplumdur. Ekonomi politik bu yabancılaşmayı gizler. “Ekonomi politik, işçi (emek) ile üretim arasındaki dolaysız ilişkiyi göz önünde tutmaması sonucu, emeğin özündeki yabancılaşmayı gizler.”¹³

Ekonomi politik bilimsel zenginleşme bilimidir; ama bu zenginleşme burjuvazi içindir. Zenginliğin içinde yoksulluk gizlidir. İşçiye önerdiği şey, kendinden, yaşamdan, insanal gereksinmelerinden vazgeçmesidir. “Ekonomi politik, bu zenginlik bilimi, öyleyse aynı zamanda vazgeçme, yoksunluklar, esirgeme bilimidir de.”¹⁴

Ekonomi politiği acımasızca eleştiren Marx özellikle klasik ekonomi politiği niçin **bilimsel** görür? Niçin, Adam Smith’in, Ricardo’nun birçok görüşünü eleştirmesine rağmen onlardan saygıyla söz eder? Niçin klasik ekonomi politiği, diğer ekonomi politikçilere karşı savunur? Niçin Malthus’u **azami alçak** olarak isimlendirirken, J. B. Say’ı **sahtekâr** olarak anarken, Adam Smith’i, Ricardo’yu **namuslu** insanlar olarak ele alır?

Klasik ekonomi politik, sanayi burjuvazisinin çıkarınadır; ama sanayi burjuvazisinin çıkarı, insan emeğinin üretken gelişmesiyle üst üste düşer. Sözgelimi Ricardo bu çakışma nedeniyle sanayi burjuvazisinin sözcüsü olur. Çakışmanın kalktığı yer-

9 a.g.e., s. 139.

10 a.g.e., s. 93.

11 a.g.e., s. 97.

12 a.g.e., s. 151.

13 a.g.e., s. 142.

14 a.g.e., s. 188.

de ise burjuvaziyi eleştirir. Ricardo'yu bilimsel yapan tutum da budur. Ricardo, burjuvazinin çıkarına diye maddi ortamı yansıtmayan teori yazmaz; ekonomide ne görüyorsa onu analiz etmeye çalışır. Malthus ise tersini yapar; üretim istemlerini egemen sınıfın çıkarlarına kurban eder. Ricardo, varolan nesnel ortamdan yola çıkarak burjuvazinin çıkarına varır. Malthus gibi ekonomi politikçiler, egemen sınıfın çıkarından başlayarak ona uygun teori inşa eder.

Örneğin Adam Smith toprak sahiplerinin çıkarınının, toplumun çıkarıyla uyumlu olduğunu düşünürken; kapitalistlerin çıkarınının kamunun çıkarına ters olduğunu düşünür ve bunu ifade eder. Onun “bilimsel dürüstlüğü” de budur. Marx bunu över. Ama Adam Smith'in toprak sahibinin çıkarını, toplum çıkarı ile özdeşleştirmesini 1844 *Elyazmaları*'nda eleştirir; aksine, arada ters bir orantı olduğunu söyler. Marx'ın kendisi düşman sınıfın teorisyenlerine “bilimsel çerçevede” kaldıkları sürece değer verir. Marx'ın Ricardo değerlendirmesi onun ekonomi politikği bilimsel olarak ele alış yöntemini ve eleştirisini yansıtır:

Ricardo, proletaryayı makinelerle ya da yük hayvanlarıyla ya da metalarla aynı kefeye koyduğu zaman, bu alçakça bir hareket değildir; çünkü (onun görüşünce) onların makine ya da yük hayvanı olmaları, sırf ‘üretim’ neden oluşlarıyla ilgilidir, ya da burjuva üretimde yalnızca meta oldukları içindir. Bu yansızdır, nesnelidir, bilimseldir.¹⁵

Sosyalizmin ekonomi politikği

Marksizmin ekonomi politikğe bakışını bilen bir okuyucu için yukarıdaki isimlendirmenin doğru olmadığı açıktır. Bundan önceki bölümde Marksizmin ekonomi politikği eleştiren görüşlerini aktarmıştık.

Hatırlayalım: Ekonomi politik öz anlamıyla, kapitalizm sınırları içinde kalan, kapitalizmin terimlerini kullanan, kapitalizmi ideolojik-sınıfsal düzeyde onaylayan bir burjuva bilimidir. Olgunlaşmış klasik ekonomi = kapitalizm demektir. Kapitalizmin sınırları içinde kalarak onu inceleyen bilim, ekonomi politiktir. “Ekonomi politik, çağdaş burjuva toplumun teorik tahlilidir.”¹⁶

Sosyalizm (komünizm) ise kapitalizmin karşıtı bir üretim tarzıdır, yani anti-kapitalizmdir. Sosyalizmin ekonomik işleyişi kapitalizm gibi olamaz. Kapitalizm sömürüdür; sosyalizm sömürünün yokluğudur. Kapitalizmin en önemli ekonomik terimlerinden (kategorilerinden) birisi artı-değerdir. Sosyalizmde ise artı-değer olmaz. **Sosyalizmin Ekonomi Politikği** demek, kapitalizmi ve anti-kapitalizmi birleştirmek anlamına gelir. Farklı, üstelik birbirine zıt olan iki üretim tarzını aynı bilim altında toplamak demektir bu! Felsefenin diliyle söylersek iki farklı niteliği aynı

15 Karl Marx, *Artı-Değer Teorileri, İkinci Kitap*, çev. Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, 1999, s. 108.

16 Friedrich Engels, Karl Marx'ın *Ekonomi Politikğin Eleştirisine Katkı*'nın içinde, çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, 1979, s. 29.

düzlemde toplamak demektir bu!

Sovyetler Birliği'nin varlığını sürdürdüğü dönemde yayınlanmış ekonomi politik kitaplarında, **sosyalizmin ekonomi politiği**, **Marksist ekonomi politik** deyimleriyle sık karşılaşırız. Birkaç örnek verelim:

“Marksist-Leninist ekonomi politik, tek bir bilimin, Marksizm-Leninizmin bir bölümüdür.”¹⁷

“Marksist ekonomi politik, tüm karmaşıklıkları içinde, iktisadî yaşamın bütün yönlerinin, işçi sınıfı açısından, bilimsel bir açıklamasını verir.”¹⁸

“Marksist politik ekonomi, Marksist-Leninist teorinin önemli bir bileşenidir.”¹⁹

Bu görüşleri yanlış yapan temel nokta, basit bir isimlendirme sorunu değildir. Böyle düşünen okuyucunun biraz sabırlı olması gerekiyor. Yanlışın kökeni çok derinlerdedir, tarihin içinde gizlidir. Sorunun sadece bir isimlendirme sorunu olmadığını anlamak için bu kitaplarda yazılan **ekonomi politiğin tanımına** bakmak gerekir.

Fransa'da Marksist İncelemeler ve Araştırmalar Merkezi'nin 1975 yılında yayımlanmış *Marksist Ekonomi Sözlüğü*'nde ekonomi politik şöyle tanımlanır:

Ekonomi politik, insan faaliyetinin temel problemlerini ele aldığı, üretim tarzlarının gerçek mahiyetini ortaya koyduğu, nesnel olarak devrimci bir karaktere büründüğü, yani sömürülen kitlelere niçin sömürüldüklerini açıkladığı ve böylece, bu sömürüye son vermenin, ancak, kendi birleşmeleri ve örgütlenmeleriyle mümkün olduğunun teorik yollarını (ekonomi politikten politikaya geçiş) onlara gösterdiği için, egemen kapitalist sınıf tarafından tarafsızlıkla karşılanamaz; ekonomi politik, sınıfların, toplumun dışında düşünülemez.²⁰

Burada tek doğru saptama, ekonomi politiğin sınıflar dışında düşünülemeyeceğidir. Bir burjuva toplum bilimi olan ekonomi politik kitlelere sömürüldüklerini göstermez; onlardan sömürüye son vermelerini istemez. Ne Adam Smith'in ne de Ricardo'nun böyle bir görüşü olmuştur. Onlar sadece nesnel durumu olduğu gibi göstermeye çalışırlar. Bu nedenle Marx, ekonomi politiği bilimsel görür. Ama sadece o kadar! Ekonomi politiğin, burjuva toplumu inkâr etmek veya yıkmak gibi

17 P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, çev. Hamdi Konur, Sol Yayınları, 1979, s. 13.

18 Lev Leontiev, *Marksist Ekonomi Poliitiğin İlkeleri*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 1979, s. 32.

19 SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi, *Politik Ekonomi Ders Kitabı Cilt I*, Almanca Baskı, 1955, çev. İsmail Yarkin, İnter Yayınları, 1996, s. 6.

20 Maurice Bouvier-Ajam, Jesus İbarrola, Nicolas Pasquarelli, *Marksist Ekonomi Sözlüğü*, çev. B.Aren, İ.Yasar, Sosyal Yayınlar, 1977, s. 113.

bir niyeti yoktur.

Sosyalizmin ekonomi politiğinin savunucularından biri olan Lev Leontiev, *Marksist Ekonomi Politiğın İlkeleri*'nde şöyle yazar:

Ekonomi politik, kapitalist toplumun bağındaki sınıflar savaşımının en ateşli sorunlarına değinir, çünkü bu toplumu birleştiren çeşitli sınıfların maddî durumunu ve dirimsel çıkarlarını ele alır.

Ekonomi politik, kapitalizmin iktisadî yasalarını ortaya koyarak, yalnızca bu toplumun yaşam koşullarını değil, ama gelişmesinin yönelimini de irdeler. Böylece de, burjuva toplumdaki sınıflar savaşımının gerçek temeli üzerindeki örtüyü kaldırır ve işçi sınıfına sosyalizmin yolunu gösterir.²¹

A.Paskov da *Sovyetler Birliğı'nde Sosyalizmin Ekonomi Politiğın Gelişimi* isimli makalesinde **sosyalizmin ekonomi politiğini** şöyle tanımlıyor:

Sosyalizmin ekonomi politiğı, Marksçı-Leninci ekonomi politiğın ayrılmaz, bütünlüycü bir parçasıdır. Sosyalizmin ekonomi politiğı, sosyalist üretim ilişkilerini ortaya koymakta, bu ilişkilerin doğuşunu, gelişmesini ve aşama aşama komünist üretim ilişkilerine dönüşümünü incelemektedir.

(...)

Sosyalizmin ekonomi politiğı, sosyalist toplumun ekonomisini yaratan, onun işleyişini ve komünist toplum ekonomisine dönüşümünü düzenleyen bilim olarak da tanımlanabilir.²²

Marx ekonomi politiğı böyle mi tanımlar? Marx'ın ekonomi politik eleştirisi, burjuva toplumdaki (modern toplumdaki) üretim ilişkilerinin gerçek niteliğini açıklamayan ekonomi politikçilere yönelik değil midir? Ekonomi politikçilerin burjuva toplumdaki yabancılaşmayı gizlediklerini, özel mülkiyeti onayladıklarını söylemez mi Marx? Koskoca *Kapital*, kapitalist üretiminin eleştirel tahlili değil midir? Lenin'in sözleriyle söylersek:

Marx, *Kapital*'e yazdığı ön sözde şöyle der: 'Bu yapıtın nihai gayesi modern toplumun hareketinin ekonomik yasasını keşfetmektir' (yani kapitalist toplumun, burjuva toplumunun). Belirli bir toplumun üretim ilişkilerini, tarihin belirli bir döneminde, doğuşları, gelişmeleri ve çöküşleri içinde incelemek: işte Marx'ın ekonomik doktrininin içeriğı.

Marx kendisinden önceki tüm klasik ekonomi politiğın yanılığını (Adam Smith'ten itibaren) ortaya koymuştur.²³

21 Leontiev, s. 31, 32.

22 A.Paşkov, *SBKP Deneyimi ve Devrimci Teori* içinde, çev. Ahmet Şahin, Konuk Yayınları, 1978, s. 95.

23 Vladimir İlyiç Lenin, *Karl Marx ve Doktrini*, çev. Şiar Yalçın, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1995, s. 23-24, 28.

Marksizmin kendine zemin yaptığı üç kaynak vardır: Alman felsefesi, İngiliz ekonomi politiği ve Fransız sosyalizmi. Marksizmle azıcık tanışık olan herkes bilir ki; Hegel'in idealist felsefesini, Ricardo'nun burjuva ekonomi bilimini, ütopyik sosyalistlerin hayalciliğini eleştirerek Marx ve Engels üst bir tepe yarattılar; onları alıp aynı torbaya doldurarak değil!

Marksizm gökten inmedi. Hegel'in diyalektiğini aştı, onu maddecilikle birleştirdi. Hegel'in idealist diyalektiğinin zıt ucunda duran diyalektik ve tarihsel materyalizmi oluşturdu. Ekonomi politiği eleştirerek onun yetersizliğini gösterdi, komünizmin maddi ipuçlarını buradan yola çıkarak ortaya koydu. Ütopik sosyalistlerin öznesiz, fantezi dünyalarından gerçek dünyaya çıktı, sosyalizmi proletaryanın sınıf savaşı düzeyinde başka bir nitelikte kurdu.

Marksizm ne Alman felsefesini, ne Fransız sosyalizmini, ne de İngiliz ekonomi politiğini olduğu gibi alıp kullanmadı. Eğer böyle olsaydı Marksizm bir çorbadan başka bir şey olmazdı. Şüphesiz ki Marksizm, eleştiri kaynağı olarak kullandığı felsefenin, ekonomi politiğin, ütopyik sosyalizmin eleştirel mirasçısıdır. Her bilim diğer bilimlerden miras alır. Ama görmek gerekir ki, Marksizmin yaptığı şey farklı nitelikleri alıp birleştirmek değildir; bu nitelikleri ortadan "kaldırarak" yeni bir niteliğe teorik düzlemde geçiştir. Nicelikten niteliğe sıçrayış, aynı zamanda inkârın inkârı sürecidir. Olumlu-maddi unsuru koruyarak, yadsımanın yadsınmasını gerçekleştirmiştir Marksizm.

Marx ekonomi politiğin eleştirisini sonuna kadar götürdü; ama komünizmin (sosyalizmin) ekonomi politiğini yarattığını söylemedi. Bu aslında tarihsel materyalizmin inkârı olurdu; çünkü ekonomi politik, kapitalizmi açıklayan, kapitalizm ve kategorileri sürdüğü sürece varlığını koruyacak bir bilimdi. Onu sosyalizme taşımak, onun kategorilerini sosyalizm için kullanmak bilim dışı olurdu. Çünkü bir üretim tarzı değiştiğinde onun kategorileri de yok olur.

Marx komünist üretim tarzı üzerine spekülasyonlara da girişmedi. Ekonomi politiğin eleştirisi üzerinde yükselerek, burjuva toplumunun anti-tezlerine dayanarak, komünist üretim tarzının genel yönlerini ortaya koydu, gerisini ilerideki bilimden bekledi.

Geniş anlamıyla ekonomi politik

Buraya kadar ekonomi politiği burjuva toplumunun bilimi olarak ele aldık. Aslında ekonomi politik, toplumların tarihinde çok önce doğmuş olmasına karşın bilimsel haline 18. yüzyılda kavuşmuştur. "Ekonomi politik, dâhi kafalarda 17. yüzyıl sonuna doğru doğmuş olmasına karşın, gene de, dar anlamda, fizyokratlar ve Adam Smith'in vermiş buldukları olumlu formüller içinde, *özel* olarak 18. yüzyılın çocuğudur."²⁴

24 Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 1977, s. 255.

Kapitalizmin ilk sanayi girişim dönemi manifaktürle başlar. Zanaatkârları belli bir yerde toplayan ve ileride büyük sanayi fabrikalarının tohumu olacak bu yapılar kapitalizmin bebeklik halini simgeler. İşte, ekonomi politik ilk kez gelişen bir bilim olarak kendini manifaktür döneminde gösterir. Marx *Kapital*'in birinci cildinde bu noktanın altını çizer.²⁵

Demek ki klasik ekonomi politik, kapitalizme özgü bir bilimdir; onun yasalarını araştırır; bu sistemin kategorilerini kullanır.

Ekonomi politiğin kapitalizmle sınırlı özel (olgun) tanımını Marksizm genişletir; onu aynı zamanda değişimin (mübadelenin) olduğu bütün toplum biçimlerine yayar. Şüphesiz ki bu ekonomi politik, gelişmemiş bir ekonomi politiktir.

Diyebiliriz ki geniş anlamıyla ekonomi politik, toplumların üretim ve değişim yasalarının bilimidir. Engels'in sözleriyle söylersek: "Ekonomi politik, en geniş anlamda, insan toplumunda maddesel yaşama araçlarının üretim ve değişimini yöneten yasaların bilimidir."²⁶

Burada anahtar iki kategori, üretim ve değişimdir (**mübadeledir**).

Üretim, toplumsal insanın yaşayabilmesi için zorunlu olarak doğayı değiştirmesi ve doğayı değiştirirken de kendini-toplumu değiştirmesi sürecidir. Üretim, insanın var olmasını sağlayan varlık koşuldur. Üretim yapmadan hiçbir toplum yaşayamaz.

Toplum tarihi incelendiğinde üretim yapma zorunluluğunda olan toplumların farklı üretim biçimlerine sahip olduklarını görürüz. (Antik üretim tarzı, köleci mülkiyete dayanan üretim tarzı, feodal üretim tarzı, vb.)

Bir toplum üretim yapmaksızın yaşamını sürdürmeyeceği için, hangi üretim biçimiyle üretim yaparsa yapsın, toplumları birleştiren ortak zemin üretimdir. Komünist üretim tarzı da bu ortak zemine dahildir.

Tıpkı vahşi insanın, gereksinmelerini karşılamak, yaşamını sürdürmek ve yeniden-üretmek için doğayla boğuşmak zorunda olması gibi, uygar insan da aynı zorunluluk içersindedir ve bunu da bütün toplumsal biçimlenişler içersinde, akla gelen her türden üretim tarzları altında yapmak durumundadır.²⁷

Toplumlarda üretim zorunluluğu açısından ortak bir özellik bulmak mümkünken, değişim açısından böyle bir ortaklık bulamayız. "Üretim ile değişim iki farklı işlevdirler. Üretim, değişimsiz olabilir; ama değişim, –tanım gereği ürünlerin deği-

25 Marx, *Kapital I*, s. 379.

26 Engels, *Anti-Dühring*, s. 249.

27 Karl Marx, *Kapital, Cilt 3*, çev. Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, 1997, s. 720.

şiminden başka bir şey olmamasından ötürü–, üretimsiz olamaz.”²⁸

Toplumların tarihinde bir farklılık olarak ortaya çıkan değişimi (mübadeleyi) kısaca incelememiz gerekiyor. Sosyalizm açısından bunun ne kadar önemli olduğunu ilerde göreceğiz.

Değişim (mübadele) nedir? “Ürünün meta şeklini aldığı üretim biçimi, ya da doğrudan değişim için üretilmesi, burjuva üretim biçiminin en genel ve en ilkel biçimidir.”²⁹

Metaların birbiriyle ilişkisi bir **değişim** sürecidir; bireylerin karşılıklı varlığı bu değişim süreciyle metaların varlığına bağlanır. Değişim süreci de gelişerek metaların dolaşımını hızlandırır. Değişim süreci aslında dolaşımın bütünlüğüdür. Metaların pazarda dolaşımı, büyümüş değişimin diğer adıdır. “Dolaşım, gerçek anlamıyla değişimin belirli bir uğrağından ya da bütünlüğü içinde ele alınan değişimden başka bir şey değildir.”³⁰

Gördük ki, bütün toplum biçimlerinde (üretim tarzlarında) üretim zorunlu öge iken, değişim yani mübadele zorunlu değildir. Gelişmiş bir değişim, işbölümüyle, sınıflarla, meta üretimiyle, bağlantılıdır.

İlkel komünal toplum, sınıfların ve değişimin olmadığı bir toplumdur. İşbölümü ve değişim, bunun sonucunda ortaya çıkan meta üretimi, sınıflı toplumu ortaya çıkarır.

Toplumun geçmiş bütün aşamalarında, üretim, her şeyden önce, ortaklaşa bir üretimdi; tıpkı tüketimin de, azçok geniş komünist topluluklar içinde, ürünlerin doğrudan doğruya *üleşimiyle* yapılmış olduğu gibi.

(...)

Ama, işbölümü, yavaş yavaş, bu üretim süreci içine sızar. Üretim ve sahipolma, ortaklığın kuyusunu kazar, bireysel sahipolmayı egemen kural durumuna yükseltir ve böylece, bireyler arasındaki değişimin doğmasını sağlar. (...) Yavaş yavaş, meta üretimi, egemen biçim durumuna gelir.

Meta üretimiyle, üretim, artık kişisel tüketim için değil, değişim için yapılır, ürünler, zorunlu olarak, el değiştirirler.³¹

Engels’in ekonomi politiğı geniş anlamıyla yorumlarken **değişim (mübadele)** üzerine vurgu yapması bunun için çok önemlidir. Değişimin olmadığı bir toplumda

28 Engels, *Anti-Dühring*, s. 249.

29 Marx, *Kapital I*, s. 97.

30 Karl Marx, *Grundrisse I*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, 1999, s. 35-36.

31 Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar 3*, çev. Mihri Belli, Sevim Belli, Seyhan Erdoğan, Vahap Erdoğan, Arif Gelen, M.Kabagil, Ünsal Oskay, Kenan Somer, Öner Ünal, Sol Yayınları, 1979, s. 403.

ekonomi politik bilimi iş görmez. Komünist üretim tarzında değişim olamaz. Marx bu temel görüşün altını çizer: “*Üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanan komünal bir sosyal düzen içinde, üreticiler ürünlerini değışmezler.*”³²

Bu demektir ki, değışimin olmadığı bir toplumda, değışimin bilimi olan ekonomi politik anlamsız hale gelir. Ekonomi politik bilimi geniş anlamıyla, değışimin varlığını koruduğu, sınıfların, meta üretiminin varlığını sürdürdüğü toplumlar için geçerli olabilir.

SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi’nin 1954 yılında yayımladığı *Politik Ekonomi Ders Kitabı*’nda, ekonomi politik şöyle tanımlanıyor: “Politik ekonomi, toplumsal üretim ilişkilerinin, yani insanların ekonomik ilişkilerinin gelişmesi bilimidir.”³³

Şimdi Sovyetler Birliği kökenli diğer ekonomi politik kitaplarında ekonomi politığın nasıl tanımlandığına bakalım. “Ekonomi politik, üretimin toplumsal yapısını irdeler. Şimdi, ekonomi politığın konusunu daha somut bir biçimde tanımlayabiliriz. Üretimin toplumsal yapısı, toplumun gelişmesinin her evresinde insanlar arasında kurulan üretim ilişkileri bütünüdür.”³⁴

Üretim hiçbir toplumun kaçınamayacağı bir eylem olduğuna göre, demek ki bu kitabın yazarına göre ekonomi politik bütün toplumlar için geçerlidir. Yani tek bir ekonomi politik vardır; bu bilim bütün toplumlar için geçerlidir. Dikkat edilirse, burada “değişim” kategorisinin sözü edilmez. Çünkü her toplumda geçerli olan tek bir ekonomi politik yaratabilmek için (dolayısıyla **Sosyalizmin Ekonomi Politliğini** ortaya çıkarmak için) **değişimi** içermeyen bir ekonomi politik tanımı gereklidir.

Diğer yazarlara geçelim. G. K. Shakhnazarov ve A.D Boborykin şöyle tanımlıyorlar ekonomi politığı: “*Üretim ilişkilerinin gelişimi ile ilgili bir bilim dalı olan ekonomi politik, Marksizmin vazgeçilmez unsurlarından bir diğeridir.*”³⁵

O halde yazarlara göre bütün toplum biçimlerinin üretim ilişkilerini (insanların üretim sürecinde kurdukları ilişkileri) inceleyen bir tek bilim var; o da Marksizmin bir kolu olan ekonomi politik. Yani sosyalist (Marksist) ekonomi politik (!) Nereden gelmiş bu ekonomi politik? Onlara göre, Marx, kapitalizmin ekonomi politığını aldı, düzeltti ve onu her toplumu açıklayan, her toplumda geçerli olan **Marksist Ekonomi Politik** durumuna getirdi. Yine dikkat edelim, buradaki tanım da **değişim** kategorisinin sözü edilmiyor.

Ekonomi politığın **Sovyetçi** tanımına son bir örnek daha verelim: “Sosyal üre-

32 Karl Marx, Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, çev. M.Kabagil, Sol Yayınları, 1969, s. 30.

33 SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi, s. 6.

34 Leontiev, s. 30-31.

35 G.K.Shakhnazarov, A.D.Boborykin, *Marksizm-Leninizmin Temelleri*, çev. N.Okman, Bilim Yayınları, 1979, s. 11.

timde insanların kendi aralarında kurdukları ilişkilerin, yani sosyal üretim ilişkilerinin gelişme yasalarının bilimi.”³⁶

Yine işaret edelim; bu tanımda da **değişim** ilişkisinden bahsedilmiyor. Üretimin olduğu her yerde üretim ilişkisi vardır; insanlar üretim ilişkisi kurmadan toplumsal üretim yapamazlar. Ama üretim ilişkileri (insanlar arası toplumsal ilişkiler) değişimi içerebilir; ya da içermez. Üretim ilişkileri iradeden bağımsız, kaotik olabilir; ya da planlı, bilinçli olabilir.

Üretim ilişkileri aynı zamanda mülkiyet ve bölüşüm ilişkileridir. Mülkiyet özel de olabilir, ortak da! Bölüşüm, kapitalist biçime uygun da olabilir, komünist biçime de! Oysa ekonomi politik gelişmiş anlamıyla kapitalist topluma, geniş anlamıyla değişimin olduğu toplumlara aittir. Ekonomi politığın altında yatan taban, işbölümü, değişim, meta üretimi ve zorunlu olarak üretim araçlarındaki özel mülkiyettir.

Sovyetçi ekonomi politik tanımları sonuçta bütün toplum biçimlerini kapsıyor; **tek bir ekonomi politığın** varlığını gizlice kanıtlıyor. Buradan da **Marksist ekonomi politığe** geçiş yapıyor.

Peki, bu yanlış ekonomi politik tanımları nereden geliyor? Marksizme ters bu görüşlerin kökeni nerededir? Marksizm için ekonomi politığı bu türlü tanımlamanın sonuçları nedir?

Sosyalist ekonomi politığın kökeni

1952 yılında ekonomi politika üzerine bir tartışma var Sovyetler Birliği’nde. Tartışmacılardan biri L. D. Yaroşenko, diğeri de Stalin. Ekonomi politığın tanımında anlaşamıyorlar. Bizi şimdilik ilgilendiren Stalin’in görüşleri; çünkü tartışmayı yöneten, ağırlığını koyan, Sovyetler Birliği’nin en yetkili kişisi o!

Stalin önce Engels’in geniş anlamıyla ekonomi politik tanımını aktarıyor. Daha önce biz de aktarmıştık. Bir de Stalin’den aktaralım: “Engels, ekonomi politığın, ‘değişik insan toplumlarının içinde, üretimde ve değişimde buldukları ve bu koşullar bilimi’ olduğunu söyler.”³⁷

Stalin bu tanımın **geniş anlamıyla** böyle olduğunu belirtmiyor. Bu çok önemli sayılmaz; çünkü kapitalizm de bir **değişim** (mübadele) toplumdur. Burada Stalin’in anahtar kategori olan **değişim** terimini aktarması yeterlidir.

Ekonomi politığın kapsadığı alanları üç temelde topluyor Stalin:

- a) Üretim araçları sahipliğinin biçimleri.
- b) Değişik toplumsal grupların üretimdeki statüleri ve karşılıklı ilişkileri.
- c) Ürünlerin bölüşüm biçimleri.

Bu üç temelden bir ekonomi politik tanımı çıkaracaktır Stalin.

Stalin biliyor ki, ekonomi politik geniş anlamıyla **değişim** (mübadele) içeren toplumlar için geçerli. Kendisi de Engels’ten bunu aktarmıştı. Engels ekonomi po-

36 Bouvier-Ajam, İbarrola, Pasquarelli, *Marksist Ekonomi Sözlüğü*, s. 112.

37 J.V.Stalin, *S.S.C.B.’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*, çev. Kemal Savaş, Günce Yayınları, 1979, s. 64.

litiğin anlamını, değişimin, meta ilişkilerinin (ilkel veya gelişkin biçimlerinin) varlığıyla sınırlıyor. Stalin ise **değişim** kategorisini ekonomi politiğin tanımı içinden çıkartarak sosyalizme yaymak istiyor.

Peki, o zaman ne yapmak lazım? Anahtar kategori olan **değişim** (mübadele) kategorisini ortadan kaldırmak gerek. Stalin de Marksizme sığmayan bir bahaneyle bunu yapıyor ve ekonomi politiği şöyle tanımlıyor: “Ekonomi politiğin konusu insanlar arasındaki üretim ilişkileri, ekonomik ilişkilerdir.”³⁸

Dikkat edilirse Stalin’in tanımı mübadele (değişim) yapan toplumlarla sınırlı değil. Kendisi de bunu açıkça belirtiyor:

Bu tanım, Engels’in tanımında yer alan ‘değişim’ kelimesini kapsamıyor. Bu kelime atılmıştır, çünkü ‘değişim’ kelimesi çoğunlukla, birçok kişi tarafından, tüm toplumsal biçimlerin değil, sadece bazı toplumsal biçimlerin karakteristiği olan meta değişimi olarak anlaşılmakta ve Engels ‘değişim’ kelimesi ile yalnızca meta değişimini kastetmemiş olsa da, yanlış anlaşılmalara neden olmaktadır.³⁹

Böylece ne oluyor? Ekonomi politik artık üretim ve değişim yapan toplumları değil, üretim yapan bütün toplumları kapsıyor. **Değişim** yapan ve yapmayan bütün toplum biçimleri ekonomi politiğin çatısı altında toplanmış oluyor. Bu şekilde ekonomi politik sosyalizme taşınmış oluyor. Oysa Engels’in ekonomi politik tanımı, değişimin (mübadelenin) olmadığı sosyalizmi kapsamıyor.

Evet, **değişim** sadece bir kategoridir; bir kategori atılınca dünya yıkılmaz diye düşünebilir insan; ama bu düşünce biçimi doğru olmaz. Kapitalizmin tanımından artı-değeri atarsak kapitalizm ortada kalabilir mi? **Değişim** kategorisi de sınıflı toplumların (sosyalizme kadar olan toplumların) kategorisidir, atılamaz.

Marksist açıdan bu kategorinin atılması, Marksizm için büyük revizyondur; onun temel anlayışına ölümcül bir darbe vurur.

Stalin’in **değişim kategorisini** ekonomi politiğin içinden atması (aslında bunun gerçek anlamı **değişimi** sosyalist topluma taşınması) ekonomi politiği tüm toplumlar için geçerli tek bilim yapar.

Marksizmin **değişim** kategorisini nasıl anladığını daha önce ifade etmiştik. Engels’in **yanlış anlaşılması** diye bir durum yoktur. Çünkü değişim, her zaman özünde iki malın karşılıklı değiştirilmesidir. “Bizzat değişimde (değişimi yapanların amacına bakmaksızın) yalnızca metalar karşı karşıya gelir.”⁴⁰

Marksizm gelişkin bir değişim sürecini, meta üretiminden ve dolaşımından ayırır. Bu nedenle Marx, *Grundrisse*’de **değişimi** anlattığı bölümde parantez içinde **dolaşım** diye yazar. Değişim alanı olan pazarda, metaların değişimi ve dolaşımı aynı anlama gelir. Hangi halde alınırsa alınsın söz konusu metalardır; hem değişim

38 J.V.Stalin, *Son Yazılar 1950-1953*, çev. M.Gaziturhan, Sol Yayınları, 1977, s. 131.

39 J.V.Stalin, *S.S.C.B. ’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*, çev. Kemal Savaş, Günce Yayınları, 1979, s. 66.

40 Marx, *Artı-Değer Teorileri, Birinci Kitap*, s. 224.

değeri, hem de kullanım değeri olan metalar! Değişim, bir madde olan metanın dolaşımıdır aynı zamanda. “Değişim, metaların kullanım-değerleri olmadıkları ellerden, kullanım-değerleri olacakları ellere aktarılmasını sağlayan bir süreç olduğu kadar, maddenin toplumsal bir dolaşımıdır da.”⁴¹

Marx’ın, ekonomi politik bilimiyle, en gelişkin değişim-mübadele-meta üretimi toplumu olan kapitalizmin incelenmesini kastettiğini göstermiştik. Stalin’in, Marx’ın bakış açısını bilmediği düşünülemez. Klasik ekonomi politikten - olgunlaşmış ekonomi politikten – niçin bahsetmez Stalin? Sosyalizmde de geçerli olacak bir ekonomi politik yaratabilmek için!

Stalin’in bu yaratımının nasıl olduğunu görmeden önce, Engels’in tanımındaki **değişim** kategorisini atan Stalin’in vardığı ekonomi politik tanımına yeniden bakalım. Stalin der ki: “Ekonomi politik, insanların üretim ilişkilerinin gelişme yasalarını araştırır.”⁴²

Bu tanım okuyucuya yabancı gelmemeli. Daha önce **Sovyetçi** ekonomi politik kitaplarından aktardığımız tanımlarla bu tanımın aynı olduğuna dikkat edelim. Demek ki, bu tanımların kökeni Stalin’e dayanıyor. Şimdilik bu önemli noktanın altını çizip bırakalım.

Tekrar Stalin-Yaroşenko tartışmasına dönelim. Yaroşenko tüm toplumsal biçimler için geçerli tek bir ekonomi politığın olamayacağı görüşündedir. (Yaroşenko’nun diğer konulardaki görüşleri konumuz dışındadır.) Stalin ise tüm toplumlara uygulatabilen **yalnızca bir ekonomi politik biliminin** olabileceğinde diretir. Stalin’den bu tartışmanın özetini aktaralım. “Yaroşenko yoldaş, her toplumsal biçimin kendi özgül ekonomik yasaları olması gerekçesiyle, tüm toplumsal biçimleri için geçerli tek bir ekonomi politığın zorunluluğunu reddetmektedir.”⁴³

Stalin, niçin **tek bir ekonomi politığın** olduğunu ispat etmek ister? Eğer tek bir ekonomi politik olursa, onu sosyalizme de uygulayabilecektir; **sosyalizmin ekonomi politığını** yaratabilecektir.

Stalin **tek bir ekonomi politığın** varlığını Engels’e dayanarak açıklar: Engels’in daha önce aktardığımız ekonomi politik tanımını aktarır, arkasına kendi yorumunu ekler: “Bu nedenle, ekonomi politik, herhangi bir toplumsal biçimin değil, değişik toplumsal biçimlerin ekonomik gelişim yasalarını araştırır.”⁴⁴

41 Marx, *Kapital I*, s. 119.

42 Stalin, *S.S.C.B. 'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*, s. 66.

43 a.g.e., s. 63-64.

44 a.g.e., s. 64.

Dikkatlice okuyalım. Engels'in değişik insan toplumlarından bahsettiği doğrudur. Ama bu değişik toplum biçimlerini, **değişim yapan toplumlarla** sınırlar Engels. Stalin kendi yorumunda bu temelin üzerinden atlar, **farklı toplumlarda** takılıp kalır. Kendi yorumunda yine **değişim** kategorisi bilinçli olarak atılmıştır.

Engels, değişim yapan farklı toplumlardan ve onların ekonomi politiğinden bahsederken, bu toplumlar için bile **tek bir ekonomi politikten** söz eder mi? Tabii ki, etmez; ama Stalin bu yanlış sonucu çıkarır.

Engels aynı yerde farklı değişim biçimine sahip olan toplumların aynı ekonomi politiğe sahip olamayacaklarını açıkça söyler; zaten başka türlü düşünmek Marksizmin özüne ters düşer. Sözelimi feodal toplumun ekonomi politiğiyle, kapitalist toplumun ekonomi politiği aynı olabilir mi? Engels haklı olarak der ki:

İnsanların üretim ve değişim koşulları ülkeden ülkeye, ve her ülkede de kuşaktan kuşağa değişir. Öyleyse ekonomi politik de bütün ülkeler ve bütün tarihsel dönemler için aynı olamaz.

(...)

Ateş Toprağının ekonomi politiği ile bugünkü İngiltere'nin ekonomi politiğini aynı yasalara indirgemek isteyen biri, ortaya en bayağı beylik düşüncelerden başka bir şey koyamaz. Öyleyse ekonomi politik, *özel* olarak tarihsel bir bilimdir.⁴⁵

Demek ki, geniş anlamıyla ekonomi politik bilimi, farklı, ama **değişim** (mübadele) yapan toplumlar için geçerlidir. Değişim toplumlarında bile **tek bir ekonomi politikten** söz edilemez. Onları değişim temelinde birleştiren genel ekonomi politik bilimi ancak bu değişim temeline dair genel yasalar formüle edilebilir. Ayrıca değişim biçimine bağlı olarak özel yasalar saptayabilir. Sözelimi sömürü ilişkisi değişim yapan bütün toplumlar için geçerlidir; ama biçimleri değişiktir. Feodal Bey'in köylüyü sömürme biçimi ile, kapitalistin işçiyi sömürme biçimi aynı değildir.

Engels'in yukarıda aktardığımız sözlerinde en önemli yeri, **ekonomi politiğin** tarihsel bir bilim olduğunu **belirtmesi** doldurur. Tarihsellik ne anlama gelir? Geçicilik, değişme anlamına gelir. Toplumlar sürekli gelişir, değişir. Marx'ın ekonomi politiğe yönelttiği en önemli eleştirilerden biri, kapitalizmi ölümsüz, kalıcı saymasıdır. Oysa kapitalizm ve onun yasaları da, bu yasaları formüle eden bilim de günü gelince tarihe gömülür. Kapitalist ilişkiler ve onun öz bilimi olan ekonomi politik tarihi bir içeriğe sahiptir; yani kalıcı değildir.

Bu nedenle Marx-Engels ekonomi politiğin alanını, mübadele yapan toplumların tarihiyle sınırlar; tarih-sonrasının toplumu olan sosyalizme, ekonomi politiği (kapitalizmi) yapıştırmazlar. Marksizm, ekonomi politiği değişimin (mübadelenin) başladığı andan itibaren başlatır: "Burjuvazinin sosyal bilimi, klasik ekonomi politik, daha çok yalnız üretime ve değişime yönelmiş insan eylemlerinin doğrudan

⁴⁵ Engels, *Anti-Dühring*, s. 250.

doğruya tasarlanmış toplumsal etkilerini ele alır.”⁴⁶

Değişim (mücadele) olmasaydı ekonomi politik diye bir bilim olmazdı. Engels ekonomi politiğin temel kategorisinin değişim (mücadele) olduğunu çok açık biçimde yazar: “Ekonomi politik, meta ile, (yani) ürünlerin ya bireyler tarafından ya da ilkel topluluklar tarafından birbiriyle değişildikleri anda başlar. Değişime giren ürün, meta olur.”⁴⁷

İşte, Stalin’in değişim kategorisini ekonomi politiğin içinden atması, ekonomi politiğin özünün yok edilmesi anlamına gelir.

Stalin’in ekonomi politiğin tanımını değiştirmesi, değişim toplumlarının (en çok da kapitalizmin) bilimi olan ekonomi politikten her toplumun bilimi (tek bir ekonomi politik) diye söz etmesi bilinçli bir hedefe yöneliktir: Ekonomi politiği ve kategorilerini sosyalist topluma taşımak için! **Sosyalizmin ekonomi politiğini** yaratmak için! Ekonomi politiğin değişim yasalarının sosyalizmde de geçerli olabileceğini göstermek için!

Ekonomi politiğin son sınırı kapitalist üretim tarzıdır. Kapitalizm öncesi **değişim toplumlarında** ekonomi politiği ilkel biçimlerde gözlemleyebiliriz. Engels’in dediği gibi:

Ekonomi politik, tarihte ortaya çıktığı biçimiyle, gerçekte kapitalist üretim dönemi iktisadının bilimsel bilgisinden başka bir şey olmadığı için, bu dönemle ilgili tezler ve teoremler, örneğin eski Yunan toplumu yazarlarında, kendilerini ancak meta üretimi, ticaret, para, faiz getiren sermaye vb. gibi bazı olaylar, her iki toplumda da ortak olduğu ölçüde gösterebilirler.⁴⁸

Peki, ekonomi politik ileriye sıçrayıp sosyalizme ulaşabilir mi? Ekonomi politik sosyalizmde yaşayabilir mi? Ekonomi politiğin kategorileri- yasaları- sosyalizmde geçerli olabilir mi? Kısacası, **sosyalizmin ekonomi politiği** olabilir mi? Bu konuya Sovyet Marksizmi ya da onun kurucusu Stalin olumlu yanıt vermiş ve ekonomi politik kitaplarına böyle yazdırmıştır. Örnek olsun, şöyle: “Sosyalizmde, maddî malların üretim ve bölüşüm yasalarını inceleyen bir bilim olarak, sosyalizmin ekonomi politiği büyük bir önem kazanır.”⁴⁹

Gerçek Marksizmin bu revizyonu (Sovyet Marksizmi), Sovyetler Birliği sınırla-

46 Friedrich Engels, *Doğanın Diyalektiği*, çev. Arif Gelen, Sol Yayınları, 1970, s. 221.

47 Marx, *Ekonomi Poliitiğin Eleştirisine Katkı*, s. 39.

48 Engels, *Anti-Dühring*, s. 364.

49 G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Poliitiği*, çev. Muzaffer S. Kabagil, Sol Yayınları, 1979, s. 53.

rının dışına taşmış; Sovyetler Birliği'ni savunan bütün komünist partilerine, onların teorisyenlerinin kafalarına yayılarak yerleşmiştir. Bu zor işi Sovyet Marksizmi nasıl başarmıştır? **Sosyalizmin ekonomi politiğini** anlatan Marksizm dışı kitaplar nereden, nasıl türemiştir?

Biraz tarih karıştırmamız gerekiyor.

Sosyalizmin ekonomi politiğinin el kitabı

Tarih, 25 Kasım 1936. Stalin dünyaya duyurur ki, Sovyetler Birliği'nde sosyalizm (komünizmin birinci aşaması) özünde-temelinde kurulmuştur. Stalin'in kendi sözleriyle şöyle:

Açıklama olarak iki örnek alalım: Bizim sovyet toplumumuz, daha şimdiden, özünde, sosyalizmi gerçekleştirdi; sosyalist düzeni yarattı, yani başka terimlerle, Marksistlerin komünizmin birinci evresi ya da alt evresi dedikleri şeye ulaştı. Bu demektir ki, komünizmin birinci evresi, yani sosyalizm, ülkemizde, daha şimdiden, temel olarak gerçekleşmiştir.⁵⁰

Stalin'e göre artık kapitalizmden sosyalizme (komünizme) geçiş dönemi kapanmıştır. Sovyetler Birliği sosyalizme geçmiştir. Bu aynı zamanda tarihsel bir çağın Sovyetler Birliği açısından kapandığını, dünyada ilk sosyalist ülkenin ortaya çıktığını gösterir.

Sovyetler Birliği'nin komünizmin birinci aşamasına (sosyalizme) geçtiğini söylemenin getirdiği teorik sorunlar vardır. En başta Marksizmin sosyalizm teorisi açısından ciddi engeller vardır. Nedir bu teorik engeller?

- Marksizm açısından tek ülkenin sınırları içinde sosyalizmin kuruluşuna başlanabilir; ama sosyalizm tamamlanamaz; yani geçiş toplumundan sosyalizme tek bir ülke geçemez. Sosyalizm, dünya pazarının egemenlik altına alınmasından sonra ancak dünya çapında kurulabilir. Stalin'in yukarıda aktardığımız görüşüne ters olarak Marksizm şöyle der:

Proletarya ancak evrensel tarih ölçüsünde mevcut olabilir, nasıl ki proletaryanın işi olan komünizm de, ancak, "tarihsel evrensel" varlık olarak bulunabilir, kesinlikle başka türlü olamazsa.

Komünizm, ampirik olarak, ancak egemen halkların "anı" ve aynı zamanda meydana gelen hareketi olarak mümkündür, bu da gene üretici gücün evrensel gelişmesini ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında değişimleri varsayar.⁵¹

50 J.V.Stalin, *Leninizmin Sorunları*, çev. Muzaffer Ardos, Sol Yayınları, 1977, s. 627-628.

51 Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar 1, Alman İdeolojisi* içinde, çev. Muzaffer Ardos, Sevim Belli, Ahmet Kardam, Kenan Somer, Sol Yayınları, 1976, s. 43, 42.

- Sosyalizm sınıfsız bir toplumdur Marksizme göre. Oysa Sovyetler Birliği Stalin'in de kabul ettiği gibi sınıflı bir toplumdur. Stalin 1936'da der ki:

Ticarette artık tacirler ve spekülâtorler yok. Öyle ki, tüm sömürücü sınıflar tasfiye edilmiş bulunuyor.
Geriye işçi sınıfı kaldı.
Köylüler sınıfı kaldı.
Ve aydınlar kaldı.⁵²

Marksizm der ki:

Sosyalizm, sınıfların ortadan kaldırılması demektir. Sınıfların ortadan kaldırılması için, önce, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin ortadan kaldırılması gerekir. Görevimizin bu kısmı başarılmıştır, ama bu, ancak bir kısımdır, üstelik de en zor kısmı değildir. Sınıfları ortadan kaldırmak için, *ikincisi, fabrika işçisi ile köylü arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak, bunların hepsini işçi yapmak gerekir.*⁵³

- Sosyalizmde proletarya diktatörlüğü olamaz. Oysa hâlâ Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğünün devam ettiği Stalin tarafından kabul edilmektedir. Stalin 1936'da der ki:

Eleştirilerin dördüncü grubu, yeni anayasa tasarısına saldırarak, onu “sağa doğru bir evrim” olarak, “proletarya diktatörlüğünden ayrılma” olarak, “bolşevik rejimin tasfiyesi” olarak nitelendiriyorlar.

(...)

Bu eleştirilere karşı, eğer bunlara eleştiri denebilirse, ne söylenir?

Eğer, işçi sınıfı diktatörlüğünün temelini genişlemesi ve diktatörlüğün, toplumun politik yönetiminin daha esnek, dolayısıyla daha güçlü bir sistem halinde biçim değiştirmesini onlar işçi sınıfı diktatörlüğünün bir güçlenmesi biçiminde değil de, bu diktatörlüğün zayıflaması, hatta terkedilmesi biçiminde yorumluyorsa şöyle sormak gerekir: bu baylar, genellikle, işçi sınıfı diktatörlüğünün ne olduğunu biliyorlar mı acaba?⁵⁴

Buna karşılık Marksizm der ki: “Ve proletarya diktatörlüğü döneminde sınıflar hâlâ durmaktadır, ve duracaktır. Sınıflar yok olunca diktatörlük gereksiz hale gelecektir.”⁵⁵

- Sosyalizm, ekonomi politiğin kategorilerinin işlemediği bir toplumdur. Yani meta üretimi, değer yasası (metaların değişiminin, bunların üretilmesi için sos-

52 Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 623.

53 V.İ.Lenin, *Marx-Engels-Marksizm*, çev. Vahap Erdoğan, Sol Yayınları, 1976, s. 516.

54 Stalin, *Leninizmin Sorunları*, s. 637.

55 Lenin, *Marx-Engels-Marksizm*, s. 518.

yal olarak zorunlu emek miktarına göre olması), para, vb. sosyalizmde ömrünü doldurur. Bırakalım 1936 yılını, Stalin 1952’de bile Sovyetler Birliği’nde belirli bir alanda meta üretiminin varlığını sürdürdüğünü, bu nedenle değer yasasının geçerli olduğunu ve doğal olarak para ekonomisini kullandıklarını belirtir. Stalin der ki:

Sonuç olarak, bizim meta üretimimiz gelişigüzel bir meta üretimi değildir, kapitalisti bulunmayan, esasta (devlet, kolhoz, kooperatifler gibi) ortak sosyalist üreticilerin malı olan metalarla ilgilenen ve etki alanı kişisel tüketim maddeleri ile sınırlı bulunan, kuşkusuz hiçbir şekilde kapitalist bir üretime dönüşmeyecek olan ve kendi “para ekonomisi” ile birlikte sosyalist üretimin gelişmesine ve pekişmesine yardımcı olmak için kurulan özel türden bir meta üretimidir.

(...)

Değer yasasının bizde, sosyalist rejimimizde varolup olmadığı ve etkide bulunup bulunmadığı bazan sorulmaktadır.

Evet, vardır ve etkilidir. Nerede meta ve meta üretimi bulunuyorsa, değer yasası zorunlu olarak vardır.⁵⁶

Bu yanlış görüşlere Marksizmin verdiği yanıt şudur:

Değer yasası, meta üretiminin ta kendisinin, öyleyse bu üretimin en yüksek biçiminin, kapitalist üretimin de temel yasasıdır.

Üretim araçlarına toplum tarafından elkonulması ile, meta *üretimi*, ve bunun sonucu, ürünün üretici üzerindeki egemenliği ortadan kalkar.⁵⁷

Nihayet, bütün sermaye, bütün üretim ve bütün değişim ulusun ellerinde yoğunlaştığında, özel mülkiyet kendiliğinden ortadan kalkacak, para gereksiz olacak.⁵⁸

Demek ki, Stalin’in sosyalizm anlayışı ile Marksizmin sosyalizm anlayışı arasında aşılmaz bir teorik duvar var. İşte, 1936’da Stalin, **komünizmin birinci aşamasına geçtik** dediği dönemde bu teorik uzlaşmazlığı gidermek gerektiğini anlamıştır.

Madem ki sosyalizm Sovyetler Birliği’nde kurulmuştur; Marksizmin ekonomi politığıne bakışı da ona uygun hale getirilmelidir; yani Marksizm değiştirilmelidir. Bu revizyon toplumun-partinin- komünist kadroların haberi olmadan yapılamaz. Öyleyse bir tartışma gereklidir; ama Stalin’in önünde çözüm bekleyen birçok pratik sorun vardır. Önce onlar halledilmelidir. En büyük sorun Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) içindedir.

56 J.V.Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953*, çev. M.Gaziturhan, Sol Yayınları, 1977, s. 76, 78.

57 Engels, *Anti-Dühring*, s. 487, 447.

58 Marx ve Engels, *Seçme Yapıtlar I*, s. 110.

19 Ağustos 1936'da başlayan Moskova duruşmaları değişik safhalarla 1939 yılına kadar sürdü. Eski Bolşevik kadroların büyük çoğunluğu cezalandırıldı. Böylece SBKP içinde Stalin'e muhalefet edecek kimse kalmadı.

1939'da Sovyet-Alman Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. Stalin dış politika-da biraz nefes aldı.

Stalin 1941 yılında Marksizmin sosyalizm teorisini değiştirecek bir ekonomi politik el-kitabının hazırlanmasına karar verdi. Ocak 1941'de SBKP Merkez Komitesi'nde bu el-kitabının taslağını tartıştı. Sovyet iktisatçılarının arasında yaygın biçimde kabul gören, sosyalizmde değer yasasını- ticareti- parayı- fiyatı- ücreti inkâr eden görüşleri eleştirdi. Partinin önüne yeni bir ekonomi politik kitabının hazırlanmasını hedef olarak koydu. Ama bunu hemen gerçekleştiremedi. Çünkü: "Nazi işgalcilerine karşı Büyük Ulusal Savaş, iktisatçıların bu elkitabını hazırlamasını uzun süre engelledi; bu çalışma, ancak saldırılar sona erdikten sonra yeniden başlayabildi."⁵⁹

1943 yılında Sovyetlere Birliği'nde *Marksizmin Bayrağı Altında (Pod Znamenem Marksizma)* isimli dergide bir inceleme yayımlandı. Bu inceleme ekonomi politikle ilgiliydi. Daha doğrusu, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomi politik eğitimiyle ilgiliydi. Sovyetler Birliği'nde ekonomi politik eğitiminde kullanılan ders kitaplarını eleştiriyordu. Çünkü bu ders kitapları henüz değiştirilmeye fırsat bulunamadığından dolayı, değer yasasının sosyalizmde işlemediğini öğretiyordu. Aslında ortada teorik bir yanlış yoktu; sosyalizmde değer yasası işlemezdi. Ama pratikte bir sorun vardı; Sovyetler Birliği'nde kötü biçimde olsa da değer yasası işliyordu; çünkü meta üretimi vardı.

Teori ile pratik arasındaki çelişkinin sonucu şuydu: Ya Sovyetler Birliği sosyalizme geçmemişti; ya da değer yasasının sosyalizmde işlemeyeceğini söyleyen Marksizmin kitapları yanlıştı.

Buharin'in 1920'de Moskova'da yayınlanmış kitabı (*Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*) daha hâlâ ortalıktaydı. Buharin bu kitapta, piyasa (meta üretimi) yok olunca ekonomi politiğin de, onun kategorilerinin de yok olacağını yazmıştı. Dolayısıyla sosyalizmde değer yasası işlemezdi. Buharin diyordu ki:

Piyasanın kendisi yok olunca, piyasanın "kâr yasaları"nı inceleyen bir bilime de yer kalmaz. Böylece, meta üretimi üzerine temellenen toplumun sonu, aynı zamanda ekonomi politiğin de sonu anlamına gelir. Nitekim, ekonomi politik meta ekonomisini inceler.⁶⁰

Buharin öldürülmüştü; ama onun bu fikri hâlâ yaşıyordu. Buharin teorik olarak da öldürülmeliydi.

59 Paşkov, *SBKP Deneyimi ve Devrimci Teori* içinde, s. 123.

60 Nikolai Bukharin, *Dönüşüm Döneminin Ekonomisi*, çev. Ergun Adaklı, Pencere Yayınları, 1989, s.12.

Ekonomi politiği kapitalizme özgü gören, onun yasa ve kategorilerinin sosyalizmde işlemeyeceğini söyleyen Marksizm değiştirilmeliydi. Stalin'in yeni bir ekonomi politik kitabı yazması veya yazdırması gerekiyordu. Ne var ki Hitler belası ortadaydı, Sovyetler Birliği ölüm-kalım savaşı veriyordu.

1944 yılında Leningrad kuşatması yıkıldı, Romanya ve Bulgaristan Sovyetler Birliği'ne teslim oldu. 1945'de Yalta Konferansı toplandı. Hitler intihar etti. Ancak Sovyetler Birliği yine huzura kavuşmamıştı. Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombası, Sovyetler Birliği'nin güven içinde olmadığını gösteriyordu. Churchill **demir perdeden** bahsediyordu 1946'da. Ardından 1947'de Marshall Planı devreye sokuluyor, Truman Doktrini açıklanıyordu. 1949'da Sovyetler Birliği'ne karşı NATO kuruldu; ama aynı yıl Sovyetler Birliği atom bombasını yaparak kendi güvenliğini aldı.

Stalin 1936 yılından beri partinin önünde duran yeni bir ekonomi politik kitabının (*Sosyalizmin Ekonomi Politikđi*'nin) yazılması işini unutmamıştı.

Stalin, Mayıs 1950'de *Pravda*'da **dil sorunu üzerine** bir tartışma başlattı. Ekonomi politikle ilgisi olmayan bu tartışma Sovyetler Birliği'nin ekonomik sorunlarına **diyalektik** biçimde bağlandı. Sosyalist ekonomi politik el-kitabının (ders-kitabının) hazırlığına girişildi, bir taslak hazırlandı.

1952 yılının başında Stalin'in *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* isimli kitabı yayımlandı.

Bu kitap hazırlanacak **Sosyalizmin Ekonomi Politikđi** kitabının temel yönünü çiziyordu; zaten daha önce hazırlanmış taslak da kimi eksik ve yanlışlarına rağmen buna uygundu. Bunu nereden anlıyoruz? Stalin'in bu taslağı savunmasından, bu taslaktan alıntı yapmasından. "Gerçekten, taslağı, mevcut ekonomi politik elkitapları ile karşılaştırmak, onun, mevcut elkitaplarını bir boy aştığı sonucuna varmak için yeterlidir. Bu, taslağın yazarlarının büyük bir başarısıdır."⁶¹

Stalin'in kitabı yayımlanır yayımlanmaz Sovyet basınında bir övgü kampanyası başlatıldı. Yazılanların özü şuydu: Stalin, Marx'ın *Kapital*'i ayarında bir kitap yazmıştı; Marx'ın eksik bıraktığı **sosyalizmin ekonomi politikđini** tamamlamıştı. Artık Marksizm-Leninizme bir de Stalinizm eklenmişti.

Hazırlanacak Marksist (sosyalist) ekonomi politik ders-kitabı niçin bu kadar önemliydi? Sovyetler Birliği'nde ekonomi politikđi anlatan ve eleştiren kitaplar yok muydu? Marx'ın ekonomi politikđi eleştiren koskoca *Kapital*'i ortada dururken buna ne gerek vardı? Çünkü Stalin, Marx'ta olmayan **sosyalizmin ekonomi politikđini**

61 Stalin, *Son Yazılar, 1950-1953*, s. 104.

yaratmak istiyordu. Bunun anlamı şuydu: Marksizmin ekonomi politiğe bakışı revize edilecekti.

Bu kitap başka bir açıdan da çok önemliydi. Sovyetler Birliği tarafından yönetilen diğer ülkelerin komünist partileri de bu kitapla eğitilecekti. Stalin teorik bir devrim (Marksizm için teorik karşı-devrim) gerçekleştirecekti; bu teorinin dünya komünist hareketine yayılması gerekiyordu. İşte, sosyalizmin ekonomi politik ders-kitabı böyle önemli bir görev görecekti. Stalin amacını saklamadan, açıkça ifade ediyordu:

Görüşüme göre, yoldaşlar, Marksist bir ekonomi politik elkitabının bütün önemini yeterli bir şekilde hesaba katmamaktadırlar. Bu elkitabı yalnızca bizim Sovyet gençliğimiz için gerekli değildir. Bu kitap, özellikle, bütün ülkelerdeki komünistler ve onlara yakın olan kişiler için gereklidir. Yabancı ülkelerdeki yoldaşlarımız, kapitalist boyunduruğundan kurtulmak, ülkenin ekonomisini sosyalizmin ruhuna göre dönüştürmek için ne yaptığımızı; köylülüğün dostluğunu kazanmak için ne yaptığımızı; daha dün sefil ve güçsüz olan ülkemizi zengin ve güçlü bir ülke haline dönüştürmek için ne yaptığımızı; kolhozların ne olduğunu; üretim araçlarının toplumsallaşmasına karşın neden meta üretimini, parayı, ticareti vb. sürdürdüğümüzü bilmek istiyorlar. Bunları ve daha birçok şeyi, sırf bir merak nedeni ile değil, ama bizden öğrenmek ve bizim deneyimimizden yararlanmak için bilmek istiyorlar. Bu yüzden, iyi bir Marksist ekonomi politik elkitabının yayınlanmasının yalnızca ulusal bakımdan bir önemi değil, üstelik uluslararası bakımdan büyük bir siyasal önemi bulunmaktadır.⁶²

Stalin diğer ülkelerdeki komünistlerin de başucu olacak bu kitabın fazla şişkin olmamasını (en çok 500- 600 sayfa olmasını), bu kitabı hazırlayacak özel bir komisyonun öteki işlerinden başışık tutularak kendilerine maddi olanaklar sağlanmasını istedi. Bu kitabı hazırlayacak olanlara bir yıl süre verdi. Ve bir yıl sonra (1953'te) kitabın Merkez Komitesine sunulmasını istedi.

Stalin'in hazırlattığı *Ekonomi Politik El-Kitabı Taslağı*'nda Stalin'e övgü de vardı. Ama Stalin alçakgönüllülük gösterdi, bu övgülerin çıkarılmasını istedi. Zaten Stalin yazmış olduğu *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* kitabıyla Marx'ın düzeyine yükseltilmişti. Bu övgülerden daha sonra bahsetmek üzere Stalin'in alçakgönüllülüğünü anlatan sözlerini kaydedelim.

Bence, “Sosyalizmin Marksist öğretisi. Lenin ve Stalin tarafından sosyalizmin ekonomi politiğinin yaratılışı” bölümü kaldırılmalıdır. Bu bölüm elkitabında kesin olarak yararsızdır; çünkü yeni bir şey getirmemektedir ve yalnızca önceki bölümlerde daha çok ayrıntı ile söylenenleri zayıf bir şekilde yinelemektedir.⁶³

62 a.g.e., s.103.

63 a.g.e., s.102.

Bu satırlar Şubat 1952’de yazıldı. Ekim 1952’de SBKP’nin XIX. Kongresi toplandı. Bu kongrede okunan Merkez Komitesinin Faaliyet Raporu’na Stalin’i yücelten, onu **sosyalizmin ekonomi politiğinin** yaratıcısı olarak gösteren şu görüşler yazıldı ve Stalin bu kez hiç ses çıkarmadı.

Çağımızda Marks-Engels-Lenin-Stalin’in büyük öğretisi tüm insanlığa, dünya uygarlığının gelişme yolunu aydınlatıyor.

(...)

Marksizm-Leninizm teorisi için, bizim tüm pratik çalışmamız için, Stalin yoldaşın kısa süre önce yayınlanan *SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* eseri en büyük öneme sahiptir.

(...)

Ekonomik teorinin sorunlarını işleyerek Stalin yoldaş, Marksist-Leninist ekonomi-politiği iyice ilerletti.

(...)

Böylece Partimizin ilerlememizin perspektif ve yollarını belirleyen, gelecekle ilgili planları, ekonomik yasaların bilgisine, Stalin yoldaşın açıklığa kavuşturduğu, komünist toplumun inşası bilimine dayanıyor. (Şiddetli, bitmek bilmeyen uzun alkışlar.)

(...)

Stalin yoldaşın Marksist ekonomi-politiğe çok büyük bir katkısı, modern kapitalizmin temel ekonomik yasasını keşfetmesidir.

(...)

Stalin yoldaş tarafından modern kapitalizmin temel ekonomik yasasıyla, sosyalizmin temel ekonomik yasasının bulunması, kapitalizmin tüm savunucularına karşı yok edici bir darbedir.

(...)

Stalin yoldaşın ekonomik sorunlara ve dilbilimin sorunlarına ilişkin yapıtları, Marksizmin gelişmesinde yeni bir aşama anlamına geliyor, Marks-Engels-Lenin’in öğretilerine yaratıcı yaklaşımın büyük bir örneği.⁶⁴

Stalin’in kendisine tapınmayı, fetişizmi nasıl yarattığına yukarıdaki satırlar örnek gösterilebilir. Ama bunun konumuzla bir ilgisi yok. Konumuz açısından önemli nokta, bu görüşlerin şunu net biçimde ifade etmesidir: Sosyalizmin (Marksizmin) Ekonomi Politiği’nin kurucusu Stalin’dir. Kimilerinin sandığı gibi Lenin değil!

Lenin, Marksizmin çıkış yaptığı üç eleştirel kaynaktan biri olan ekonomi politiği kabul eder; ama hiçbir yerde bundan **sosyalizmin ekonomi politiğini** çıkaramaz. Marx’ın ekonomi politik eleştirisinin dayandığı mirasa sahip çıkar; yalnızca **Marx’ın ekonomik görüşlerinden** bahseder; **Marksist Ekonomi Politik**’ten değil!

64 *SBKP (B) XIX., SBKP XX. Parti Kongre Raporları*, çev. İsmail H.Yarkın, İnter Yayınları, 1989, s.103-104, 107, 108, 109, 111.

Marksist (Sosyalist) Ekonomi Politik isimlendirmesi Stalin'in buluşudur. Oysa bu görüş Marksizme uymaz. "Marx'a göre ekonomi politik özü bakımından ideoloji idi. 'Nasıl Marksist felsefe' yoksa, 'Marksist ekonomi politik' de yoktur."⁶⁵

Stalin'in *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* broşürünün Sovyetler Birliği Komünist Partisi içinde büyük bir coşkuyla onaylandığını Ekim 1952'de toplanan SBKP'nin XIX. Kongresi'nin Merkez Komitesi Faaliyet Raporu'na bakınca anlıyoruz. Ama bir de görünen sahnenin arkasında bu onaylamanın Politbüro'da nasıl gerçekleştiğine bakmamız gerekir.

Stalin'in sağ kolu olan ve 1926-1957 yılları arasında Politbüro üyeliği yapan ve 1986 yılında ölünceye kadar da Stalin'i savunan Molotov ilk kez 1975 yılında bir gerçeği açıkladı. Molotov şöyle dedi:

SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları adlı kitabı (1952), Stalin'in daçasında tartışmalara konu oldu. 'Artık okuduğunuza göre sorunlarınız var mı yoldaşlar?' En az altı yedi Politbüro esas üyesini toplamıştı. 'Ne düşünüyorsunuz? Gözlemleriniz nelerdir?' Belli belirsiz bir şeyler geveledik. Ben öylesine birkaç fikir söyledim. Bugün itiraf etmeliyim ki o eseri biraz hafife almışız. Çok daha derinine incelemek gerekirmiş. Çok yazık. İnsanlar teoride çok güçlü değildi. *Sosyalizmin Ekonomik Sorunları*'nı ne kadar okursam o kadar hata buluyorum. Bugün tekrar okudum – nasıl öyle şeyler yazabilmiş?⁶⁶

Molotov'un bulduğu hatalar bizi ilgilendirmiyor. Çünkü o da diğer Sovyet yöneticileri gibi **sosyalizmin ekonomi politiğinin** savunucusudur. Bizi ilgilendiren Stalin'in bu broşürünün partinin hiyerarşik zinciri içinde gözü kapalı kabul edildiğidir. Bunu bir kenara not edip hikâyemize devam edelim.

Ağustos 1954'te Sovyetler Birliği'nde bir *Ekonomi Politik El-kitabı* yayımlan-

65 Ernest Mandel, *Marksist Ekonomi El Kitabı*, çev. Orhan Suda, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2008, s. 675. Bununla birlikte, "ekonomi politik" teriminin dünyada ve Türkiye'de gündelik kullanımının çok yaygın olduğunu teslim etmemiz gerekiyor. Bu nedenle, yazının bu bölümünde savunulan görüşleri kabul eden insanların gündelik hayatta "ekonomi politik" terimini kullanmasında bir mahzur yok. "Türkiye tarımının ekonomi politiği", "Sovyetler Birliği'nin çözülüşünün ekonomi politiği" vb. ifadelerin yanlış bir Marksizm anlayışının ürünleri olduğunu ileri sürmek gerekmez. Ya da üniversitelerde "Marksist ekonomi politik" dersleri açılması bir hata olarak görülmemelidir. Çünkü bunlar teorik önermeler değil, pratik iletişim çabalarıdır. Bu yazıda eleştirdiğimiz Stalin'in anti-Marksist iktisat teorisi ile ekonomi politik terimini gündelik yaşamda yaygınlığı nedeniyle, pratik nedenlerle kullanan insanların Marksizm anlayışlarını aynı kefeye koymamız söz konusu değildir.

66 Molotov, aktaran Feliks Çuyev, *Molotov Anlatıyor*, çev. Suna Kabasakal, Yordam Kitap, 2007, s.264-265.

dı. Bu kitabın en önemli özelliği, Stalin'in 1952'de yayımlanmış olan *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* makalesini (broşürünü) içermesiydi. Daha önce üzerine övgüler düzülen bu ufak kitapçığın **sosyalizmin ekonomi politiğinin** temeli olduğunu belirtmiştik. İşte, ortaya çıkarılan *Ekonomi Politik El-kitabı*, Stalin'in bütün dünya komünist hareketine kabul ettirmek istediği *Ekonomi Politik El-kitabı Taslağı*'nın doğurduğu bir çocuktur. SSCB Ekonomi Enstitüsü'nün 1954 yılında hazırladığı ekonomi politik kitabı, 1955 yılında, Almanya Sosyalist Birlik Partisi tarafından Almancaya çevrildi.

Aslında bir tane ekonomi politik kitabı çıkmadı ortaya. Stalin'in *SSCB'de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları* broşürüne bağlı kalarak diğer ülkelerin komünist partileri de yüzlerce kitap ürettiler, tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi. Ama hepsininin özü aynıydı; **sosyalizmin ekonomi politiği** denen anti-Marksist görüşlere dayanıyordu.

Sovyetler Birliği'ndeki yönetim değişikliklerine bağlı olarak, SBKP'nin Kongre Raporları'ndan yararlanarak yeni **Marksist ekonomi politik** kitapları yazıldı şüphesiz. Ne var ki, hepsinin özü, Stalin'in temellerini attığı **sosyalizmin ekonomi politiğinin** birer versiyonuydu. Stalin'den sonra iktidara gelen ve onu eleştiren Sovyet yöneticilerinin hiçbiri bu temele dokunmadı. Sovyetler Birliği dağılıncaya kadar da Stalin'in **Sosyalizmin Ekonomi Politikği** hep yaşadı.